

KHAI QUẬT DI TÍCH THÀNH QUÈN (QUỐC OAI - HÀ NỘI) NĂM 2023

ĐẶNG HỒNG SON, BÙI VĂN TÙNG,
HOÀNG THỊ MỸ TRANG
(Trường ĐHKHXH&NV - ĐHQG Hà Nội)
NGÔ THỊ THANH THÚY, NGUYỄN THỊ HƯƠNG
(Bảo tàng Hà Nội)

1. Giới thiệu

Di tích Thành Quèn nằm ở bờ nam của Tích Giang, đoạn chảy qua hai xã Tuyết Nghĩa và Ngọc Liệp huyện Quốc Oai, tọa độ khu vực trung tâm khoảng $20^{\circ}N98'1868$ và $105^{\circ}E58'4098$. Di tích phân bố tại khu vực xung quanh thôn Cổ Hiền, xã Tuyết Nghĩa, huyện Quốc Oai, thành phố Hà Nội. Cuộc điều tra nghiên cứu khảo cổ học năm 1969 của Viện Khảo cổ học đã xác định Thành Quèn là căn cứ của sứ quân Đỗ Cảnh Thạc thế kỷ 10. Bên cạnh đó, ở lớp sớm hơn còn phát hiện ngôi và đồ gốm thời Bắc thuộc, mà các nhà nghiên cứu lịch sử và địa lý học lịch sử cho rằng đây có thể là trị sở thời Bắc thuộc và là khu vực hoạt động của Hai Bà Trưng,

Để làm rõ quy mô, tính chất, niên đại và vị trí của di tích Thành Quèn trong lịch sử 10 thế kỷ đầu Công nguyên ở Hà Nội nói riêng và miền Bắc Việt Nam nói chung, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn phối hợp cùng Bảo tàng Hà Nội tổ chức khai quật lần đầu tiên tại Thành Quèn trong tháng 1 năm 2023.

2. Vị trí hố khai quật

Hai hố khai quật được mở ở khu vực được xác định nằm trong khuôn viên Thành Quèn với tổng diện tích khai quật $19m^2$.

Hố TQ.2023.H1 diện tích $3 \times 5 = 15m^2$, tại khu đất nhà ông Nguyễn Văn Hòa và bà Nguyễn Thị Thơ, cách cổng đình làng Cổ Hiền khoảng 130m về phía đông.

Hố TQ.2023.H2 diện tích $2 \times 2 = 4m^2$, trong khu đất nhà ông Hoàng Văn Đức, cách cổng đình làng Cổ Hiền khoảng 130m về phía đông bắc, cách hố TQ.2023.H1 khoảng 100m về phía tây bắc.

Tất cả các cao độ trong đợt khai quật đều được tính theo mốc do Đoàn khai quật Trường ĐHKHXH&NV lập năm 2023 tại mặt đường bê tông tại ngã tư Thành Quèn và Đồng Mạ, cách góc C hố TQ.2023.H1 khoảng 17m. Cao độ này cao hơn mực nước sông Tích vị trí trạm bơm Cổ Hiền khoảng 7,7m (đo ngày 15/12/2022 lịch âm).

3. Địa tầng và di tích

Tầng văn hóa hố TQ.2023.H1 dày trung bình 70-100cm, độ sâu bề mặt sinh thổ khoảng 170-200cm so với mặt bằng; lớp đất canh tác, cư trú và mới bồi đắp bên trên dày khoảng 70-110cm. Tầng văn hóa là lớp đất sét pha nhiều cát và laterite, màu nâu đỏ và xám, toi xốp, rất ẩm ướt do việc bơm nước sông Tích vào đồng làm ruộng. Rải rác trong tầng văn hóa có lẫn tro than củi, có chỗ tạo thành lớp tro than dày 1-2cm. Trong tầng văn hóa chứa nhiều mảnh ngói, gốm cứng văn in và một số mảnh gốm men, gốm đất nung, tiền đồng *Ngũ thù*. Không phát hiện di tích kiến trúc hoặc di tích nào đặc biệt (Hình 1).

Hình 1: Mặt bằng sinh thổ hố khai quật TQ.2023.H1 (Nguồn: Đặng Hồng Sơn)

Do điều kiện về mặt thời gian, tại hố TQ.2023.H2 chúng tôi tạm dừng khai quật ở độ sâu khoảng 150cm so với mặt bằng, lớp đất canh tác và cư trú bên trên dày khoảng 40-50cm, tầng văn hóa dày khoảng 100-110cm. Tầng văn hóa là lớp đất sét pha cát và laterite, màu nâu đỏ, khô và rắn chắc; rải rác có lẫn tro than củi, có chỗ tạo thành lớp tro than dày 1-2cm. Trong tầng văn hóa ken dày đặc mảnh ngói, gốm cứng văn in và một số mảnh gốm men, gốm đất nung và có 1 rìu đá mài. Ngoài một số cụm ngói và gốm, không phát hiện di tích kiến trúc hoặc di tích nào đặc biệt (Hình 2).

Hình 2: Mặt bằng đáy lớp L2.9 hố khai quật TQ.2023.H2 (Nguồn: Đặng Hồng Sơn)

4. Di vật

Về di vật, cuộc khai quật di tích Thành Quèn năm 2023 đã thu được số lượng lớn mảnh vỡ của các loại hình vật liệu kiến trúc bằng đất nung và đồ gốm gia dụng.

Trong hố khai quật đã phát hiện số lượng lớn ngói cong, chủ yếu là các loại ngói màu đỏ, hồng, vàng, xám mốc, đen... có độ nung cao thấp khác nhau. Ngói bản thường có văn chải hoặc thừng đập dọc lưng ngói, bụng ngói thường để trơn, một số bụng ngói có dấu vải. Ngói ống thường có văn chải hoặc thừng đập dọc lưng ngói, bụng ngói thường có dấu vải. Đầu ngói ống rất ít, mới phát hiện một vài tiêu bản có trang trí vân mây. Gạch có số lượng ít, thuộc loại gạch có hoa văn ô trám đơn ở cạnh dọc. Các loại gạch ngói này đều mang đặc trưng kỹ thuật và hoa văn thời Đông Hán, thế kỷ 1-3, tương tự như loại hình gạch ngói thời Đông Hán ở di tích Luy Lâu (Bắc Ninh) và Cúc Bồ (Hải Dương)...

Đồ gốm chủ yếu là gốm cứng văn in ô vuông, ô trám, xương cá... thuộc các loại hình bình vò và nắp. Gốm men có các loại bát có chân đế thấp, bình vò, nắp... thuộc loại gốm men trắng mỏng. Hai loại đồ gốm cứng và gốm men này đều mang đặc trưng chung của loại hình gốm thế kỷ 1-3 từng phát hiện tại các di tích Đông Hán ở miền Bắc Việt Nam. Bên cạnh đó còn có loại nồi gốm đất nung đập

văn thừng thô kiểu Đông Sơn. Ngoài ra còn phát hiện một số mảnh gốm men trắng vẽ lam thời Hậu Lê nằm trong lớp xám trộn liền sét bên trên bề mặt xuất lộ tầng văn hóa hố TQ.2023.H1.

Di vật khác có một số tiền đồng *Ngũ thù* trong tầng văn hóa hố TQ.2023.H1, một rìu đá kiểu Đông Sơn trong hố TQ.2023.H2.

Hình 3: Bát có chân đế TQ.2023.H1L3
(Nguồn: Đặng Hồng Sơn)

Hình 4: Cụm vò gốm TQ.2023.H2L2.9
(Nguồn: Đặng Hồng Sơn)

5. Nhận xét

Cuộc khai quật di tích Thành Quèn lần 1 năm 2023 của Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn và Bảo tàng Hà Nội nằm trong chương trình nghiên cứu lâu dài về thiên niên kỷ đầu Công nguyên ở miền Bắc Việt Nam. Kết quả khai quật đã khẳng định Thành Quèn có tính chất cư trú thời Đông Hán thế kỷ 1-3. Có thể Thành Quèn đây chính là huyện trị của một huyện thuộc quận Giao Chỉ thời Đông Hán. Hiện chưa phát hiện dấu tích và di vật thời Lục Triều và Tùy Đường. Đến thế kỷ 10, huyện thành này có thể được sử dụng để làm trung tâm hoạt động của một lực lượng sứ quân, mà theo sử sách và dân gian có thể là sứ quân Đỗ Cảnh Thạc. Từ thời Hậu Lê có thể có cư dân mới bắt đầu cư trú ở khu vực này.

Lời cảm ơn

Để tiến hành khai quật thuận lợi, thu thập tư liệu và hoàn thiện báo cáo khai quật, đoàn công tác Trường ĐHKHXN&NV và Bảo tàng Hà Nội trân trọng cảm ơn sự giúp đỡ của Sở Văn hóa và Thể thao thành phố Hà Nội, UBND huyện Quốc Oai, UBND xã Tuyết Nghĩa và nhân dân thôn Cổ Hiền...

TÀI LIỆU DẪN

Đinh Văn Nhật, 1990. “Phát hiện mới về vị trí của Thành Quèn (Quốc Oai - Hà Sơn Bình)”, *NPHMVKCH năm 1986*. Viện Khảo cổ học xuất bản, Hà Nội, tr. 237-239.

Đỗ Văn Ninh, 1969. *Điều tra khảo cổ học Thành Quèn - Hà Tây*, Hà Nội, tư liệu Viện Khảo cổ học, ký hiệu hồ sơ Hs 95.

Đỗ Văn Ninh, 1970. “Thành Quèn, căn cứ của Đỗ Cảnh Thạc một trong 12 sứ quân hồi thế kỷ X”, *Nghiên cứu Lịch sử*, số 5-6, tr. 91-97.

Huy Vu, 1983. “Tìm hiểu xung quanh Thành Quèn (Hà Sơn Bình)”, *NPHMVKCH năm 1982*. Viện Khảo cổ học xuất bản, Hà Nội, tr. 221-223.

Hình 5: Đoàn sinh viên tham gia khai quật Thành Quèn năm 2023
(Nguồn: Đặng Hồng Sơn)